

Tumult op de Paralympische Spelen

Frank Grootemaat

Bij de Paralympische Spelen denken we in eerste instantie aan sporters met een lichamelijke of mentale beperking die hun uiterste best doen om zo goed mogelijk te presteren. Maar net als de Olympische Spelen heeft ook de Paralympische variant te maken met misstanden. Ook bij de Paralympics worden tijdens elke editie dopingzondaars betrapt. In het verleden vonden er bovendien nog een aantal opmerkelijke Paralympische incidenten plaats.

Valsspelende basketballers

Sinds 1996 kunnen naast fysiek gehandicapten ook mentaal gehandicapte sporters deelnemen aan de Paralympische Spelen. In 2000 stonden er ook onderdelen voor deze groep sporters op het programma. Het Spaanse basketbalteam behaalde in deze categorie de gouden medaille. Het oppermachtige team versloeg in de finale Rusland met 87-63. Om in dit team te mogen uitkomen moesten de atleten beschikken over een IQ van maximaal 70.

Eén van de leden van het winnende team, Carlos Ribagorda, zorgde korte tijd na de Paralympics voor een grote rel. In een artikel in het magazine *Capital* maakte hij bekend dat hij en negen anderen van het team helemaal geen handicap hadden. Sterker nog, in

het team bevonden zich een journalist (hijzelf), een advocaat, een ingenieur en een aantal studenten. Zij hadden geen enkele medische of psychologische test ondergaan die hun intellectuele capaciteiten had vastgesteld. Ribagorda maakte daarnaast bekend dat er ook bij atletiek, tafeltennis en zwemmen vier niet-gehandicapte Spaanse medaillewinnaars waren. Hij constateerde dat dit een doelbewust beleid was van de Spaanse federatie, om extra medailles te winnen en meer financiële steun te genereren. Sterker nog, de spelers werden er zelfs op gewezen dat ze het spel soms moesten vertragen, om niet te veel op te vallen.

Na een onderzoek van het *International Paralympic Committee* (IPC) bleek dat er geen testen waren uitgevoerd, en dat tien van de twaalf basketballers inderdaad geen deel van het team hadden mogen uitmaken. De basketballers moesten hun medailles inleveren. Naar de andere door Ribagorda genoemde sporters is geen onderzoek gedaan. De IPC maakte na deze affaire bekend dat, vanwege de moeilijkheden met het vaststellen van de intellectuele handicap van atleten, de sporten voor deze groep voorlopig geweerd werden van de Paralympics. Op dit moment is dit nog steeds het geval.

Een voormalig terrorist

In 2000 was er ook een Spaanse deelnemer die op een andere manier van zich deed spreken. De drieënveertigjarige zwemmer Sebastian Rodriguez Veloso won vijf keer zwemgoud in Sydney, in zijn geval in disciplines voor atleten met een lichamelijke handicap. De voorgeschiedenis van Rodriguez was opmerkelijk. In 1983 was hij in zijn woonplaats Vigo toegetreten tot de extreemlinkse antimonarchistische stadsguerrillabeweging *Grapo de Grupos Armados Revolucionarios Primero de Octubre*. Onder zijn geuzennaam *Chano* voerde Rodriguez in heel Spanje aanslagen uit. Bij één van die aanslagen werd de zakenman Rafael Pendura gedood. In 1985 werd Rodriguez opgepakt en tot 86 jaar gevangenisstraf veroordeeld voor zijn betrokkenheid bij diverse aanslagen en zijn rol bij de moord op Pendura. In 1990 ging Rodriguez in hongerstaking, en hield dat maar liefst 432 dagen vol. Hij overleefde dit omdat de Spaanse gevangenisautoriteiten hem kunstmatige voeding toedienden. Uiteindelijk deden de lichamelijke gevolgen van de hongerstaking hem wel in een rolstoel

belanden. Op 23 november 1994 werd Rodriguez voortijdig vrijgelaten, omdat hij ongeneeslijk ziek zou zijn. Hij keerde terug naar Vigo en meldde zich aan bij een lokale rolstoelbasketbalvereniging. Kort daarna stapte hij over naar het zwemmen, waarin hij al snel uitblonk. Niemand in zijn omgeving wist van zijn terroristische verleden. Ook het Spaanse Paralympische comité was niet op de hoogte.

In Sydney vertelde Rodriguez dat hij gehandicapt was geraakt door een verkeersongeluk. Hij won vervolgens goud op de 50m, 100m en 200m vrije slag, 4x50m vrije slag en 4x50m wisselslag. Nadat door een artikel in *El Pais* bekend werd hoe de vork werkelijk in de steel zat, bleef men in Spanje trots op de prestaties van Rodriguez. De bekendmaking van zijn verleden had voor hem verder geen gevolgen. Rodriguez zag echter af van een bezoekje aan de koning, op eigen verzoek. Vijf keer luisteren naar het Spaanse volkslied na zijn gouden medailles was voor deze antimonarchist al voldoende kwelling geweest.

Niet van onbesproken gedrag

Ook in Nederland was dat jaar commotie rond een succesvolle Paralympische zwemmer. Alwin Houtsma zwom in Sydney het toernooi van zijn leven. In Atlanta had de mentaal gehandicapte zwemmer al tweemaal goud behaald op de 50 en 100 meter vrije slag. Vier jaar later won hij maar liefst vijf keer goud, op de 50m vlin- derslag, 50m vrije slag, 100m vrije slag, 100m schools- lag en 200m wisselslag. Ook behaalde hij zilver op de 200m vrije slag en de 4x50m wisselslag. Verder was er nog brons op de 100m rugslag, waardoor Houtsma op een indrukwekkend totaal van acht medailles eindigde. De tweeëntwintigjarige mocht als Nederlandse koning van de Paralympics de vlag dragen tijdens de sluitings- ceremonie.

Ondanks zijn geweldige prestaties kreeg hij geen koninklijke onderscheiding, omdat hij in aanraking zou zijn geweest met politie en justitie. Hij had echter geen strafblad, en het bleef onduidelijk wat er nu precies aan de hand was. Volgens de officiële lezing was hij "niet van onbesproken gedrag". Onder meer de SP was verbolgen over het feit dat dit boegbeeld van de Paralympische sport zo behandeld werd. Kamerlid Agnes Kant wilde van minister Klaas de Vries en staatssecretaris Margo Vliegthart weten waarom er geen uitzondering voor Houtsma werd gemaakt wat betreft het beginsel van onbesproken levenswandel. Dit gebeurde namelijk wel vaker. "Eén van de argumenten waarom wij sportieve prestaties decoreren, is de bijzondere voorbeeldfunctie en stimulans die van sportprestaties uitgaan. Alwin Houtsma zou juist om die

reden als eerste verstandelijk gehandicapte medaillewinnaar een koninklijke onderscheiding moeten krijgen." Dit protest had echter geen succes, Houtsma bleef verstoken van een lintje.

De Paralympische Spelen in Nederland

En zo had Nederland na twintig jaar weer een Paralympische rel. Want in 1980 was er nog veel meer commotie rond de Paralympische Spelen. Die affaire duurde echter veel langer dan de al genoemde gebeurtenissen, en leidde zelfs tot Kamervragen.

De Olympische Spelen van 1980 werden gehouden in Moskou. Tegenwoordig is het gebruikelijk dat de organisator van de Olympische Spelen ook de Paralympische variant voor zijn rekening neemt. Dit was echter niet altijd zo. Pas sinds 1988 is het de standaard dat beide evenementen plaatsvinden in dezelfde stad. En pas in 2001 werd vastgelegd dat vanaf 2012 de organisator van de Spelen de daadwerkelijke verplichting heeft ook de Paralympics te organiseren. Moskou wees de organisatie van de Paralympische Spelen in 1980 af om een ronduit bizarre reden. In de Sovjet-Unie waren er naar eigen zeggen geen gehandicapten, waardoor het land niet de capaciteiten had om een dergelijk evenement te organiseren.

Gelukkig waren drie andere landen wel bereid de organisatie op zich te nemen: Denemarken, Nederland en *Zuid-Afrika*. Wacht even, Zuid-Afrika? Was dit land vanwege haar apartheidsregime niet vanaf 1964 uitgesloten van deelname aan de Spelen? Inderdaad, maar die boycot gold niet voor de Paralympics. Zuid-Afrika nam dan ook elke vier jaar trouw deel. Op de Paralympische Spelen van 1972 in Heidelberg (Duitsland) eindigde Zuid-Afrika zelfs als derde in het medailleklassement.

Pas vier jaar later in Toronto, kort na de bloedige rellen in Soweto, was er voor het eerst veel discussie omtrent de participatie van Zuid-Afrika. In de aanloop had de Canadese federale regering haar subsidie van een half miljoen dollar al ingetrokken vanwege de Zuid-Afrikaanse deelname. Als gevolg hiervan werd van alle participerende landen een financiële bijdrage verlangd, en werden er voor het eerst in de geschiedenis van het evenement toegangsgelden geïnd. Cuba, Hongarije, India, Jamaica, Joegoslavië, Kenia, Oeganda, Polen en Soedan trokken zich terug uit protest tegen de deelname van Zuid-Afrika. Ludwig Guttmann, geestelijk vader van de Paralympische Spelen, verdedigde de Zuid-Afrikaanse aanwezigheid, en wees op de gemengde samenstelling van de ploeg: "De gehandicapte atleten zijn de eersten die de Apartheidspolitiek van Zuid-Afrika hebben doorbroken."

Zuid-Afrika niet welkom

In juli 1977 werd besloten dat Nederland de Paralympics van 1980 zou gaan organiseren. Als locatie werd gekozen voor Arnhem, terwijl de zwemwedstrijden in Veenendaal zouden plaatsvinden. In 1979 ontstond er voor het eerst wat reuring over de mogelijke deelname van Zuid-Afrika. Een aantal Afrikaanse landen dreigde met een boycot van Nederland bij alle sportevenementen als Zuid-Afrika uitgenodigd zou worden. Nieuw-Zeeland had al ervaring met een dergelijke boycot omdat het sportcontacten had onderhouden met Zuid-Afrika. Het Nederlandse organisatiecomité hanteerde het volgende standpunt: "Zuid-Afrika moet aan de Spelen van 1980 kunnen deelnemen, mits dit team op een interraciale basis is samengesteld. Het stichtingsbestuur, dat van tevoren de gegevens van de deelnemers ontvangt, zal nagaan of inderdaad ook duidelijk blijkt dat het team interraciaal is samengesteld. Is dit niet het geval dan zal deelname niet mogelijk zijn." In juli en augustus 1979 stapelden de bezwaren zich echter op. De speciale VN-commissie tegen apartheid in de sport en het *comité Zuidelijk Afrika* maakten beiden in een brief kenbaar dat deelname van Zuid-Afrika in strijd was met een aantal VN-bepalingen. Niet veel later sloot de Arnhemse gemeenteraad zich bij dit standpunt aan. Vooral de Nigeriaanse VN-ambassadeur B. Akporode Clark, voorzitter van de genoemde commissie, uitte zich in scherpe bewoordingen. "Over onze opvattingen valt niet te onderhandelen. Met een land als Zuid-Afrika behoort, zolang er apartheid bestaat, geen enkel contact plaats te hebben van deze

aard. Sport en politiek hebben wel degelijk met elkaar te maken in de wereld van vandaag." Als mogelijke maatregelen noemde hij Nederlandse uitsluiting van de Spelen in Moskou en economische sancties.

De Nederlandse overheid beslist

De Nederlandse regering zegde toe een onderzoek te starten. Begin oktober 1979 kwam zij met een standpunt. Minister van Buitenlandse Zaken Chris van der Klaauw en staatssecretaris Gerard Wallis de Vries, die sportzaken in zijn portefeuille had, wilden de komst van een interraciaal Zuid-Afrikaans team niet verhinderen. Zij beriepen zich op de constatering dat de VN-bepalingen alleen golden voor sportploegen die op raciale basis waren samengesteld. De verwachting was dat dit met de Zuid-Afrikaanse Paralympische ploeg niet het geval zou zijn.

Korte tijd hierna diende PvdA-kamerlid Relus ter Beek een motie in. Hierin werd de regering verzocht om geen medewerking te verlenen aan de organisatie van de Paralympics als Zuid-Afrika zou worden uitgenodigd. De fractie van het CDA was verdeeld, en vergaderde maar liefst zes uur over de kwestie. Het CDA stemde uiteindelijk grotendeels voor de motie. Alleen de VVD en de kleine rechtse partijen stemden tegen. De tegenstemmers benadrukten de voortrekkersrol die een gemengd Zuid-Afrikaans team zou kunnen vervullen. Op 18 oktober werd de motie aangenomen. Op 19 oktober stemde de regering met tegenzin in met de motie. "Gegeven de door de uitspraak van de Tweede Kamer ontstane situatie rond de Spelen in Arnhem is de ministerraad echter tot de conclusie gekomen dat handhaving van het aanbod tot materiële steun aan de Paralympics indien een Zuid-Afrikaans team zou deelnemen niet verstandig zou zijn." Wel werd benadrukt dat het comité vrij was alsnog Zuid-Afrika uit te nodigen, maar dan zonder financiële overheidssteun. Het comité schaarde zich echter achter het overheidsstandpunt, en deelde Zuid-Afrika mee dat het niet zou mogen deelnemen.

Beroep bij de Raad van State

De Zuid-Afrikaanse associatie voor gehandicapte sporters legde zich hier niet bij neer. Voorzitter Menzo Barrish uitte zich teleurgesteld: "Dat besluit is een slag in het gezicht voor mijn organisatie die niets anders wil dan rassenharmonie, en dit ook al bereikt heeft." De associatie beklagde zich bij de *International Organizations of Sport for the Disabled* (IOSD). Tegelijkertijd organiseerde Zuid-Afrika selectiewedstrijden en ging het door met het samenstellen van een ploeg.

Ook in Nederland roerden zich steeds meer partijen die de uitsluiting van Zuid-Afrika onterecht vonden. Diverse gehandicaptenorganisaties, de VVD en prominente ex-sporters als Erica Terpstra en Anton Geesink spraken zich uit voor Zuid-Afrikaanse deelname. Namens de Zuid-Afrikaanse associatie voor gehandicapte sporters, zes Zuid-Afrikanen en drie Nederlandse stichtingen diende mr. Leo van Heijningen twee beroepschriften in bij de Raad van State, om het kabinetsbesluit te schorsen. Op 22 november 1979 werd een nieuwe stichting opgericht die de deelname van Zuid-Afrika als hoofddoel had. De stichting *Wij horen er bij* stond onder voorzitterschap van Radio-omroeper Hans van Zijl, die zelf gekluisterd was aan een rolstoel.

Van Heijningen gaf aan waarom het besluit van de regering volgens hem onrechtmatig was: "Door een sportploeg te weren, hoopt men het regeringsbeleid in Zuid-Afrika te wijzigen. Dat is niet alleen onmogelijk en irrationeel, maar ook hoogst onrechtvaardig omdat de Zuid-Afrikaanse sporters zich op multiraciale basis verenigd hebben. Het is onzedelijk en verwerpelijk. De gehandicapte medemens kan en mag geen inzet zijn bij een internationale politieke strijd." De regering betreurde de gang van zaken, maar stelde dat het niet anders kon. Door de dreiging van boycots en het standpunt van de Kamer zou de organisatie bij deelname van Zuid-Afrika haast onmogelijk worden. Op 4 januari 1980 verklaarde de Raad van State dat het overheidsbesluit rechtmatig was en werd het ingediende verzoek afgewezen.

"We gaan toch"

In Zuid-Afrika maakte deze beslissing echter geen indruk. Barrish gaf aan dat er toch een Zuid-Afrikaanse afvaardiging naar Nederland zou gaan, en overwoog nu een klacht in te dienen tegen het organisatiecomité. "Maar ongeacht de uitkomst van deze of andere wettige acties tegen de Nederlandse regering of de organisatoren hebben wij de bedoeling om aan de Spelen deel te nemen omdat dit ons moreel en wettig recht is." Het vervolg was dat er nogmaals een bezwaar werd ingediend bij de Raad van State, nu tegen het organisatiecomité.

Ondertussen ontspan zich in Nederland een keiharde strijd tussen de twee stichtingen *Comité Zuid-Afrika Nee* en *Wij horen er bij*. Kort voor het begin van de Paralympics was er nog steeds geen duidelijkheid of er een Zuid-Afrikaanse ploeg in Nederland zou aankomen. *Wij horen er bij* rekende hier wel op, en zou zorg dragen voor de ontvangst en begeleiding van die ploeg. Eventueel zou er gezorgd worden voor een alternatief

sportprogramma. *Comité Zuid-Afrika Nee* kondigde aan de atleten op te zullen wachten met een demonstratie, en ze overal te gaan schaduwen. Het Arnhemse PvdA-raadslid G.H.L. Velthuizen, lid van het *Comité Zuid-Afrika Nee*, sloeg dreigende taal uit: "Als ze toch tegen een Nederlandse ploeg uitkomen zullen wij dit proberen te verhinderen. Lukt dit niet met praten dan doen we het op een andere manier."

Van Zijl reageerde namens *Wij horen er bij*: "Het is een afschuwelijke zaak dat er mensen met zulke plannen rondlopen. De Zuid-Afrikanen komen hier als gasten en mogen gaan en staan waar zij willen. En dat ze ons vanaf Schiphol achtervolgen? Geen probleem, wij zijn overal op voorbereid en schudden ze wel af." Anderhalve week voor aanvang kwam het verlossende woord van de Raad van State. Zuid-Afrika werd definitief uitgesloten van deelname. De Zuid-Afrikaanse associatie voor gehandicapte sporters legde zich er nu wel bij neer, zodat er geen ploeg naar Nederland afreisde. Het rustige verloop van de Paralympics leek hiermee gewaarborgd.

Eind goed, al goed?

Toch was er tijdens de opening op 21 juni 1980 nog wel iets van de commotie te merken. Dr. Robert W. Jackson, waarnemend voorzitter van de IOSD, gaf in zijn toespraak aan de afwezigheid van Zuid-Afrika te betreuren. En tijdens de openingsplechtigheid cirkelden een uur lang twee vliegtuigjes in de lucht met een spandoek met de tekst: "Zuid-Afrikaanse invaliden blank en zwart, Nederland houdt u apart." In de dagen daarna zou de aandacht echter steeds meer uitgaan naar de sportprestaties.

Zuid-Afrika zou nadien pas in 1992 weer zijn opwachting maken op de Paralympics, die in dat jaar ook voor het eerst echt Paralympics heetten. De Paralympics in 1980 werden namelijk officieel de Olympische Spelen voor gehandicapten genoemd. Na 1980 werd deze naam gewijzigd. Het IOC maakte bezwaar tegen het gebruik van de naam Olympisch, omdat deze naam voorbehouden was aan de 'echte' Spelen, en het niet wenselijk werd geacht dat andere evenementen ook die naam droegen. Of de commotie rond de deelname van Zuid-Afrika in 1980 bij deze beslissing een rol heeft gespeeld is niet bekend, maar valt niet geheel uit te sluiten.

Dit artikel is geschreven met behulp van het enige complete Nederlandse online krantenarchief:

<http://www.archiefleuwardercourant.nl>

foto's uit: Stichting Olympische Spelen voor Gehandicapten, Olympics for the Disabled Holland '80 Commemorative Book (z.p., z.j.).